

ban szakfelügyeletet láttam el a gázcsőfektetés céljából folytatott árokásásnál.

Markológéppel 70 cm széles, 60–80 cm mély árkot ástak ki a Hosszúmesgye u. teljes hosszában. A kidobott földben a több száz méter hosszan (az utca teljes hosszán) késő szarmata szürke, korongolt, simított cserepeket találtam. Kisebb számban előkerültek más korú kerámiatöredékek is: néhány újkőkori (kottafejes) oldal- és áttört csőtalptöredék, késő bronzkori oldaltöredék és egy szkíta edényfűl. Az utca É-i végében, az 54. számú ház előtt az árok falában átégett objektum nyomát (kemence? maradványa) figyeltem meg. A szóban forgó utca egy – a horgásztó felett emelkedő – magaspárt gerincén fut végig, míg a rá merőleges (pl. Kaszáló u.) utcák a dombtól lefelé a horgásztó partjára vezetnek, amellyel szemben a valkói Kása-tető terül el. Itt alig került elő régészeti anyag. A Hosszúmesgye utcával párhuzamos, de a domb vízhez közelebb fekvő, alsó részében futó utcában 1-1 késő szarmata illetve bronzkori cserepet találtam a kidobott földben.

A megfigyelt régészeti jelenségek az MRT 13. k. 25/2 és 25/3 lelőhelyeivel (Hosszúmesgye és Kiskaszalók) azonosíthatók. Ugyanezen a lelőhelyen, a Hosszúmesgye u. 30. sz. ház telkén kerültek elő késő neolitik-kora rézkori, szarmata és kora Árpád-kori cserepek, amelyeket Marekné Ködmön Mária az aszódi Petőfi Múzeumnak adott át (itt a 87.2.1–14. leltári számon található).

KULCSÁR VALÉRIA

409. Vál, Pogányvár

(Fejér megye) B

A Pogányvár őskori földvárát már a 19. században említették. Marosi Arnold 1921-ben figyelt fel rá. 1930-ban ásatás végzett a földvár Ny-i oldalán, őskori házikermia került elő. A K-i oldal alsó teraszán 8 kora vaskori sírt, a vártól Ny-ra eső fennsíkon (Szabad-hegy) két bronzkori sírt tárt fel. Az 1930-as években Neogrady Sándor légi felvételt készített a földváróról. A földvárat 1950-ben mértem fel vázlatosan.³²

1958-ban Fitz Jenő vezetett feltárást a Pogányvárban. Az I. várrész legmagasabb részén és a Ny-i szélén, valamint a II. várrész legmagasabb részén egy-egy kutatóárok alapján megállapította, hogy a földvár a Vatyakultúra idejében volt lakott, más korszaknak nem került elő lelete. Fitz Jenő az I. várrész ÉK-i oldalában az alsó teraszon további 8 sírt tárt fel a kora vaskorból.³³ Az eddigi régészeti kutatások alapján Fitz Jenő és F. Petres Éva megállapította, hogy a földvár csak a Vatyakultúra idejében volt lakott, temetőjük a földvár melletti fennsíkon (Szabad-hegy) volt. Az I. várrész ÉK-i aljában és az alsó teraszon kora vaskori urnatemető van, ez alatt ugyanebből a korszakból telep maradványai kerültek elő, de a földvárat nem lakták.

A földvárterület mai neve „Pogány-gyep”. Az ettől ÉNy-ra kb. 1 km-re lévő kis település (major) neve „Pogányvár”. Nyilvánvaló, hogy a földvár neve volt korábban „Pogányvár”. Ezért a továbbiakban ezen a régi néven nevezzük a földvárat.

Vál község a „Váli-víz” ÉNy-DK irányú medre két oldalán húzódó széles völgy szélén két különálló, hosszú, egyenes utcából áll, egymástól 5–700 méterre. A patak-tól DNy-ra eső hosszú utca ÉNy-i végén, az utolsó házak felett emelkedik a Pogányvár nevű földvár dombja. Egy nagy fennsík ÉÉK-i végét jelenti, melytől mély, természetes eredetű, vízmosásos árok választja el. ÉK-i aljában a község utolsó házai vannak, DNy felé a Szabad-hegy, illetve a Temető-dűlő elnevezésű fennsíkkal szomszédos (mindkettő szántóföld).

A domb jelenleg a Reorganizációs Rt. kezelésében van. Az egész dombot és környékét birkanyáj legeltetésére használják. A vár egész területe és ÉK-i oldala jól áttekinthető, rendezett legelő, csak a Ny-i és D-i oldalán húzódó mély árkot, valamint az ÉK-i oldal egy részét fedi sűrű aljnövényzetű erdő.

A földvár egy ÉNy-DK irányú dombtetőt foglal magába. Középen mély árok választja két, közel azonos területű részre. Az ÉNy-ra eső rész (I.) alakja ovális. DK-i vége gömbölyű ívben végződik, erősen elmosódott, de felismerhető sánc zárja le, amely az I. résznek körülbelül a felét fogja át. A sánc mai belső magassága 1 m, de több helyen alig észrevehető, külső oldala a természetes, meredek domboldalban folytatódik. Árok, a középső nagy, természetes eredetű ároktól eltekintve, nincs. Az I. rész ÉNy-i vége összekeskenyedik. Itt mesterséges erődítésnek a felszínen nincs nyoma, az egykori telep szélét a domb pereme jelzi. Több kisebb-nagyobb, széles vízmosás vágódik bele a perembe, ezek eredete, legalábbis részben, bizonyára emberi tevékenység eredménye.

Az I. rész Ny-i, DNy-i oldalát igen mély árok kíséri. A Váli-víz széles völgye felé eső É-i és ÉK-i pereme alatt, a domboldalban két terasz húzódik egymás alatt. A felső terasz hossza kb. 135 m, erősen lejtő belső területének szélessége 15–22 m között váltakozik, ÉNy-i vége elmosódottan olvad bele a domboldalba. Az alsó terasz hossza 100–110 m, erősen lejtő területének szélessége a DK-i végénél alig 12–13 m, ÉNy-i részén azonban 48 m-re kiöblösödik. Utóbbi részen a terasz pereme sánccszerűen kiemelkedik. A két terasz eredete, összefüggése a fenti földvárral későbbi kutatás feladata lesz. Ezek egyikén tártak fel kora vaskori sírokat 1930-ban és 1958-ban. Az I. rész DK-i aljában még egy rövid terasz figyelhető meg, hossza 50, szélessége 5 m körüli.

Az I. rész hossza 190, legnagyobb szélessége 120 m. Területe 1,35 ha, a teraszoké külön 0,14 ha, ezekkel együtt összesen 1,49 ha.

32 NOVÁKI GY.: Fejér megye őskori földvárjai. ArchÉrt 79 (1952) 3–19 (5–6).

33 Székesfehérvári Múzeum Régészeti Adattár 636. A leleteket F. Petres Éva dolgozta fel (F. PETRES, É.: Frühhiszenzeitliches Gräberfeld in Vál. Alba Regia I (1960) 17–42.) Itt köszönöm meg F. Petres Évának segítségét az ásatások, és azok helyének tisztázása terén.

A földvár II. része a középső nagy ároktól DK-re kezdődik. Két hosszanti oldalát sánc zárja le, amely itt is a középső nagy árok fölé húzódik, annak felső végéhez kissé bekanyarodik. A háromszög alakú terület DK-i vége (a domb alakjának megfelelően) erősen összekeskenyedik. Az őskori telep végét jelző perem itt alig észrevehető, keskeny nyereg felett kanyarodik. A nyereg után keskeny, alig pár méter széles természetes gerinc folytatódik, de ez már kívül esik a földvár területén. A nyereg mai, alig észrevehető alakját bizonyára újkori feltöltéstől kapta, melyhez két oldalról, különösen az ÉK-i oldal felől, igen mély, valószínűleg természetes eredetű árok húzódik fel.

A II. rész Ny-i sarkában a sánc megszakad, és kb. 50 m hosszú részen erődítésnek semmi nyoma, ezáltal ez a várrész erről az oldalról védelem nélküli, nyitott. A belső terület törés nélkül, azonos magasságban folytatódik a vártól DNy-ra eső fennsík felé. Az I. és II. részt elválasztó mély árok is csak eddig tart, folytatása nincs, a két várrész közötti árok tehát nem teljes. Ugyanakkor az I. és II. részt Ny és DNy felől kísérő mély árkok, bár azonos irányúak, de megszakadnak, nincsenek összekötésben egymással. Későbbi kutatásnak kell tisztázni, volt-e itt is árok és utólag töltötték-e fel, bár ez eléggé valószínűtlen, túl nagyok tűnik a nyitott, sánc nélküli rész. A vár védelme szempontjából ugyanis erre szükség lett volna. Annyi bizonyos, hogy a 18. század második felében is ez volt a helyzet, és az egész dombtető szántóföld volt.³⁴ A II. várrész területe a Ny-i bizonytalan lezárás miatt nem pontosítható. Hosszanti (ÉNy-DK) irányú átmérője 195, legnagyobb szélessége kb. 115 m, területe kb. 1,53 ha.

Az egész földvárat Ny és DNy felől kísérő (bár középen megszakadó), igen mély árok külső oldala különösen sok és bonyolult vízmosással szaggatott. Ez arra mutat, hogy az árok természetes eredetű, de vár felőli oldalát az őskorban feltehetően kiegyenesítették a vár kialakításánál.

A földvár teljes hossza 415, szélessége 120, területe (a teraszok nélkül) kb. 2,88 ha.

Felmérését 2003. szeptember 22.–november 3. között, feleségem segítségével végeztem el, összesen 7 napos terepmunkával.

NOVÁKI GYULA

410. Vállaj, határátkelő

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, V, Sza, Á

2003. április 10–22. között tártuk fel a határállomásra vezető gázvezeték munkálatainak megkezdésekor megfigyelt régészeti lelőhelyet.

A gázvezetéknek a határállomás felé eső szakasza mintegy 300 m hosszán, a jelenlegi úttól 8–10 m-re ha-

lad. Ezután (a csatornán átvezető híd után) az árok az útpadkába, vagyis már az útépitéskor bolygatott területre került, ezért régészeti lelőhelyet nem érint. A másik szakaszon folyamatosan, kisebb-nagyobb kihagyásokkal kerültek elő az objektumok a közelítőleg 1,5 m széles, meglehetősen girbegurba árokban.

Itt is találtunk a határátkelő területén feltárt középső neolitikus lelőhellyel egykorú, elfolyó objektumokat változó mennyiségű (részben festett díszű) anyaggal. Ezek a gödrök inkább a falu felé eső részben voltak.

Feltártunk egy késő vaskori házat, egy szabadon álló kemencét, egy fél kutat és kevés gödörrelészetet.

Egy gödörrelészet képviselte a császárkort.

Találtunk Árpád-kori ház- és gödörrelészeteket kevés leletanyaggal.

A leletmentésen dolgozott Mester Andrea gyűjteménykezelő, Bocz Péter ásatási technikus, Szinyéri Péterné és Takácsné Varga Ágnes restaurátorok.

ALMÁSSY KATALIN – ISTVÁNOVITS ESZTER

411. Vámoscsalád, Alsó-Kendersze

(Vas megye) Kk

A Győr és Szombathely közötti 400 kV-os távvezeték Vas megyei szakaszáról készülő régészeti hatástanulmány elkészítéséhez terepbejárást végeztünk a nyomvonalon. A vizsgált terület részben növényzettel fedett.

A 0258/1 helyrajzi számú ingatlanon késő középkori telep nyomait regisztráltuk (30. sz. lelőhely).

ILON GÁBOR

412. Várbalog határa

(Győr-Moson-Sopron megye) B, Ró, Á

2003. április 26-án hatástanulmány készítése érdekében terepbejárást végeztünk a településen. A Várbalognak tartozó *Albertkázmezőpusztán* összesen 11 lelőhelyet határoztunk meg.

A *Legelő-dűlők* nevű határrészben három, római kori kerámiával jelzett lelőhelyet regisztráltunk. A *Hosszú-dűlők* nevű határrészben egy római és bronzkori leletekkel igen sűrűn fedett; egy római kori leletekkel igen sűrűn fedett, valamint egy római kori és Árpád-kori leletekkel jelzett lelőhelyet találtunk. A *Rába-szántók* nevű határrészen egy Árpád-kori házikerámiával jelzett lelőhelyet határoztunk meg. Egy másik területen egy egykori villa nyomaira bukkantunk, egy 420×220 m kiterjedésű római kori kerámiát gyűjtöttünk. A *Róka-dűlőben* egy ÉK-DNy irányú dombon, tszf. 127,3 m magasságban 200×150 m kiterjedésű területen római kori kerámiát találtunk. A *Kázmér feletti dűlő* elnevezésű határrészben két római kori lelőhelyre bukkantunk.

A település egyéb határrészein összesen 7 lelőhelyet regisztráltunk.

Az *Iskola-dűlőben* egy 420×200 m kiterjedésű területéről nagy mennyiségű bronzkori leletet gyűjtöttünk. A *Major-dűlőben* két (400×150 és 200×100 m) római ko-

34 I. katonai felmérés XII / XX.